

UIT DE INHOUD

HESS-BUREAUORGEL KAPELLE 07 IN OUDE GLORIE HERSTELD

Sinds korte tijd beschikt de Hervormde Kerk in Kapelle over een bureauorgel van Hendrik Hermanus Hess. Wim van der Ros portretteert het instrument in woord en beeld.

DE FUGA IN AS VAN JOHANNES BRAHMS 15

De meesterlijke *Fuga in as* van Johannes Brahms past qua sfeer wel heel goed in de Veertigdagentijd. Lourens Stuifbergen gaat er nader op in.

MUZIEKBIJLAGE 19

Dick Sanderman schreef speciaal voor dit nummer een bewerking over de in Nederland niet zo bekende, maar bijzondere fraaie Engelse hymne 'My song is love unknown'.

HET CADEAU VAN BOON 24

Jan van der Male achterhaalde de geschiedenis van de jongste aanwinst van het Nationaal Orgelmuseum in Elburg: een kabinetorgel van Johannes Strümpfler.

EN VERDER

Actueel	02
Excursienieuws	06
Beschikbaarheid van kerkorganisten in de PKA	10
Van bruin eendje naar lelieblanke zwaan	12
Bij de muziekbijlage	18
Flaes & Brünjes nader beschouwd (4)	28
Reflectie	31
Cd's	32
Boeken	35
Bladmuziek	36
Wegwijzers	38

In onze volgende nummers onder meer

- Interviews met Hans Reil en Wim Diepenhorst
 - Het Sauer-orgel in Oostkapelle

Foto omslag

Het Van Peteghem-orgel in de Grote Kerk te Vlaardingen. Zie de rubriek 'Actueel'.

© Bram van den Berg

07

15

19

24

Nieuwsberichten voor het maartnummer moeten uiterlijk xx xxx 2025 binnen zijn bij de eindredactie (zie colofon). De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud en behoudt zich het recht voor om berichten te redigeren of niet op te nemen.

Zeeuwse samenwerking

De organisatoren van orgelconcerten in Middelburg, Goes, Vlissingen, Kapelle en Brouwershaven gaan een samenwerking aan. Het doel is om de orgels en de georganiseerde activiteiten gezamenlijk te promoten. Er komt een brochure en een website. Daarnaast wordt jaarlijks een orgelmiddag georganiseerd waar de organisten gezamenlijk een concert verzorgen en de jaarbrochure wordt gepresenteerd.

De eerste orgelmiddag is op zaterdag 11 april in Middelburg en start om 13.30 uur in de Sint-Augustinuskerk. Gerard Boot, André Poortvliet en Bram de Wolf bespelen de beide orgels. Om 14.30 uur is het tweede deel van het programma in de Nieuwe Kerk, hier spelen Margreeth de Jong, Arno van Wijk, Jos Vogel, Mark Christiaanse en Marien Stouten. Na afloop is er een borrel. De toegang is vrij.

Ko Heijboer

Rien Donkersloot benoemd in Maassluis

Rien Donkersloot is de nieuwe organist van de Groote Kerk in Maassluis. Hij is daar de opvolger van Jaap Kroonenburg, die eind 2024 afscheid nam als titularis van het Garrels-orgel.

Uit de sollicitaties werden drie kandidaten geselecteerd voor een openbaar vergelijkend proefspel. De opdracht bestond uit het vertolken van drie literatuurwerken, een improvisatie, begeleiding van samenzang en collectespel. De kandidaten werden anoniem beoordeeld door de zogeheten Commissie van Drie, bestaande uit Cor Ardesch, Hayo Boerema en Christiaan Ingelse.

Vanwege deze benoeming neemt Rien Donkersloot als organist afscheid van de Joriskerk in Amersfoort en de Laurentiuskerk in Mijnsheerenland. In laatstgenoemde plaats blijft hij wel betrokken bij de organisatie van de Vespers en Evensongs op zondagavond.

Op zondag 8 maart speelt Donkersloot zijn eerste ochtenddienst in Maassluis. Op zaterdag 21 maart, aanvang 20.00 uur, geeft hij een presentatieconcert.

Rotterdamse Orgelpromenade

Op zaterdag 7 maart organiseert Rotterdam Orgelstad de jaarlijkse orgelpromenade in de Grote of Sint-Laurenskerk in Rotterdam.

Het evenement begint om 13.00 met een kinderprogramma. Van 14.00 tot 16.00 uur is er een gevarieerd promenadeconcert. Dit jaar is het hoofdorgel buiten gebruik wegens restauratie. Het transept -, koor-, en kistorgel nemen daarom de

honneurs waar. De medewerkende organisten zijn Hayo Boerema, Matthijs Breukhoven, Iddo van der Giessen, Adriaan Hoek, Eric Koevoets, Vincent de Ridder en Matthijs van der Wilt en Wouter van der Wilt. Speciale gasten zijn de leden van koperensemble Pelgrim Brass, sopraan Elma Dekker en blokfluitiste Nelline Breukhoven.

De toegang is vrij.

Huisorgels uit vervlogen tijden

Hess-bureauorgel in Kapelle in oude glorie hersteld

Zoals u eerder in deze rubriek hebt kunnen lezen, hebben de orgels van Hendrik Hermanus Hess een belangrijke plaats in het Nederlandse huisorgellandschap. In het maartnummer van 2025 besprak ik de twee Hess-orgels van Hans van Rossum. Ditmaal ligt de focus op het Hess-bureauorgel dat in 2012 werd geschonken aan de Hervormde Kerk in Kapelle en in 2023 werd overgedragen aan de Stichting Bätz-Witte Concerts te Kapelle. Het orgel is eind september 2025 na een restauratie weer in gebruik genomen.

*Tekst en fotografie: Wim van der Ros
(tenzij anders vermeld)*

Hendrik Hermanus Hess (1735 – 1794) was feitelijk een autodidact en onderhield veel orgels, zowel in Holland als in Zeeland. Hij bouwde weliswaar een aantal kerkorgels zoals in Kloetinge, Schiedam en Oudshoorn, maar zijn specialiteit was het huisorgel, dat zowel als bureau- als kabinetorgel werd uitgevoerd. In zijn atelier werkten bekwame orgelvaklieden, zoals Johannes Mitterreither. Zijn huisorgels vonden hun plaats bij welgestelden.

Het bureauorgel in Kapelle is in 1786 gebouwd voor een particulier in Walcheren. Het bleef in privébezit tot het op een veiling in 1891 te koop werd aangeboden. Fruitteler en winkelier Pieter Joziasse in Serooskerke was de hoogste bieder. Het orgel bleef in zijn familie totdat kleinzoon P.A.C. Joziasse het in 2012 schonk aan de Hervormde Kerk in Kapelle. Het instrument verkeerde in deplorabele toestand, mede omdat het veel waterschade had opgelopen tijdens de inundatie van Walcheren in 1944. Diverse herstelwerkzaamheden hadden het orgel helaas niet in een betere staat gebracht.

De overdracht in 2023 aan de Stichting Bätz-Witte Concerts te Kapelle maakte een grondige restauratie mogelijk. Deze werd onder advies van Dirk Bakker uitgevoerd door Wimmenhove Huisorgelbouw te Hoogeveen.

Met afgenomen schot zijn de stekermechaniek en de balgen goed zichtbaar. Links de trede voor de piano-forte, rechts die voor de trapinstallatie.

Werkzaamheden

De windlade werd integraal en zorgvuldig gerestaureerd; alleen de discant van de Holpijp 8 vt kreeg een nieuwe sleep, de oude was niet meer te redden. Ventielen werden opnieuw voorzien van twee lagen goed ventielleer.

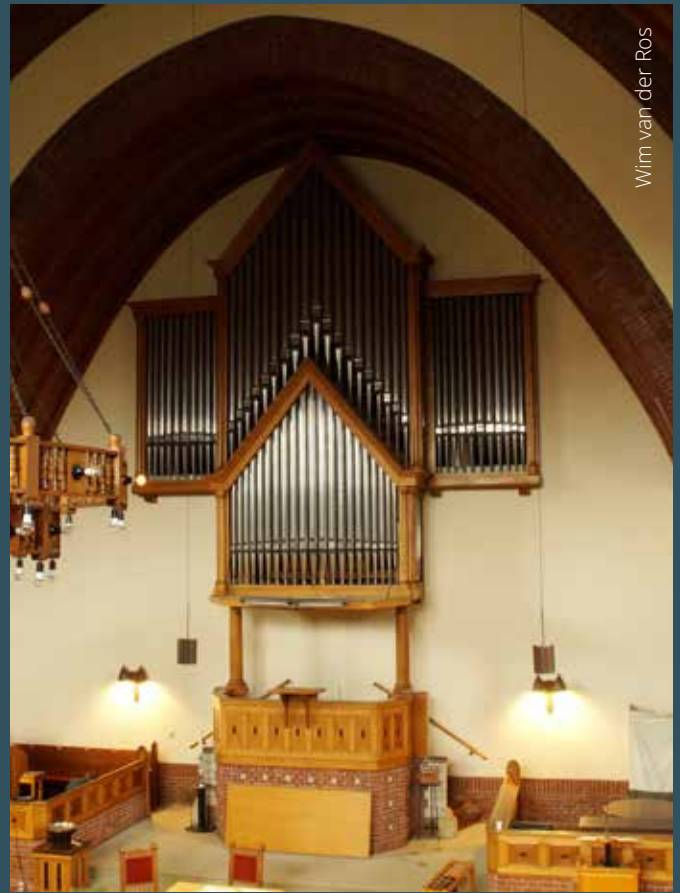
De typische grove stokschroeven zijn schoongemaakt en zo geordend dat iedere schroef zijn eigen positie heeft gekregen; alle schroefgaten hadden verschillende lengtes, diktes en schroefdraadvormen en waren telkens op verschillende plaatsen gebruikt.

Beschikbaarheid van organisten binnen de Protestantse Kerk van Amsterdam

Het ledenbestand van de Protestantse Kerk in Nederland vergrijsst, en dat zien we ook terug in de organisten. Met het oog hierop heeft de Protestantse Kerk van Amsterdam (PKA) de huidige situatie binnen de Amsterdamse PKA-organisten in kaart gebracht, en geprobeerd een prognose te doen naar de toekomst, dit als opening van een discussie hierover. Op dit moment lukt het nog steeds de orgelbanken op zondag bezet te krijgen maar hoe dat in de (nabije) toekomst zal gaan is onzeker. In dit artikel wordt hier nader op ingegaan.

*Tekst: Flip Noordam**

Wim van der Ros

De Nassaukerk in Amsterdam-West. Het Valckx & Van Kouteren-orgel dateert uit 1930 en werd in 2018 gerestaureerd door Adema Kerkorgelbouw.

Het aantal kerken/kernen binnen de PKA bedraagt op dit moment zeventien. De Orgelcommissie van de PKA is het overkoepelende orgaan waarin het beheer van de orgels plaatsvindt. Zij adviseert de kerken en het bestuur van de PKA over door haar noodzakelijk geachte reparaties en restauraties. Zij wordt daarin bijgestaan door een externe adviseur. Maar ook is zij dienstverlenend op het terrein van de organisten. Binnen de Orgelcommissie wordt een databestand beheerd waarin een lijst van ongeveer 55 organisten is opgenomen, een lijst die in de afgelopen twee decennia tot stand gekomen is. In twaalf van de zeventien kerken is sprake van een aangestelde organist, aangevuld met

vrijwilligers, vijf kerken doen het geheel en al met vrijwilligers.

Wanneer ergens een gat valt in het speelrooster kunnen kerken een beroep doen op de Orgelcommissie. Schrijver dezes stuurt dan een mailtje uit naar de organisten op de lijst met de vraag wie beschikbaar is voor een invalbeurt. Dat levert vrijwel altijd snel succes op. Andere kerken, ook in randgemeenten van Amsterdam, weten ons inmiddels ook te vinden.

De afgelopen jaren heeft de Orgelcommissie een aantal keren improvisatiedagen georganiseerd, met als docent Jos van der Kooy, en cantoraatsdagen, met als docent Christiaan Winter.

Verder worden jaarlijks ontmoetingsdagen georganiseerd, de afgelopen jaren in achtereenvolgens de Westerkerk, de Sint-Nicolaaskerk, en de Mozes & Aäronkerk. Dit jaar komen we samen in de Waalse Kerk. Na een kort concert door de huisorganist is er voor de aanwezigen de gelegenheid zelf ook even te spelen, en dit alles onder het genot van koffie en een drankje.

Het afgelopen jaar heb ik elf collega's geïnterviewd, om hen te vragen naar hun speelvaringen. Dit leverde een positief beeld op, de collega's spelen met veel plezier, werken goed samen met gemeenten en voorgangers, en hun spel wordt gewaardeerd. Ze hopen het nog zo lang mogelijk te kunnen volhouden.

*Flip Noordam is lid van de Orgelcommissie van de PKA.

Van bruin eendje tot lelieblanke zwaan

Derde leven voor Herwijns Dekker-orgel

In 1836 scheidde in Herwijnen een groep van negen gezinnen zich af van de Nederlandse Hervormde Kerk. Aanvankelijk hield men diensten in de schuur van een boerderij aan de dijk, maar deze bleek al gauw te klein, zodat verbouwing tot een eenvoudig kerkje noodzakelijk bleek. Pas in 1878 kon op dezelfde plaats een echte kerk in gebruik worden genomen. Maar het zou nog ruim dertig jaar duren voordat de nieuwe Gereformeerde Kerk een orgel kreeg.

*Tekst & fotografie: Hette Meijering**

In 1912 plaatste de firma A.S.J. Dekker voor 1250 gulden een bescheiden mechanisch orgel in de kerk. Het had één klavier, acht stemmen en een aangehangen pedaal. Overigens moest daartoe eerst een galerij worden gebouwd. Dat gebeurde door de gebroeders Bijl, beiden timmerman en lid van de gemeente. Het orgel werd op zaterdag 25 mei 1912 in

gebruik genomen. De organist was Frits Tollig uit Rotterdam. Hij waardeerde het orgel als zeer geslaagd. De dispositie ziet u hieronder naast de foto.

Organisten en onderhoud

De eerste organist was Thijs van der Wal. Omdat Thijs een fietsenmakerij beheerde en daarom technisch vaardig was, kon hij in loop der jaren goed de staat van het

orgel beoordelen en kleine mankementen oplossen, zoals toetsen stellen en de blaasbalg plakken. De firma Dekker kwam in de eerste 20 jaren om te stemmen, zoals was opgenomen in de garantievoorzwaarden. De speeltafel bevond zich aan de zuidzijde van het orgel. De windvoorziening vond plaats via een trede aan de noordzijde. Een peilstok met koperen knop in een sleuf gaf de hoogte van de balg aan. Daar werden

Het Dekker-orgel in de Gereformeerde Kerk te Herwijnen.

Manuaal (C-f³)

Prestant	8 vt
Oktaaf	4 vt
Salicional	8 vt
Holpijp	8 vt
Flute dolce	4 vt
Bourdon D	16 vt
Oktaaf	2 vt
Cornet D	3 st
Tremolo	

Pedaal (C-c¹)

Aangehangen

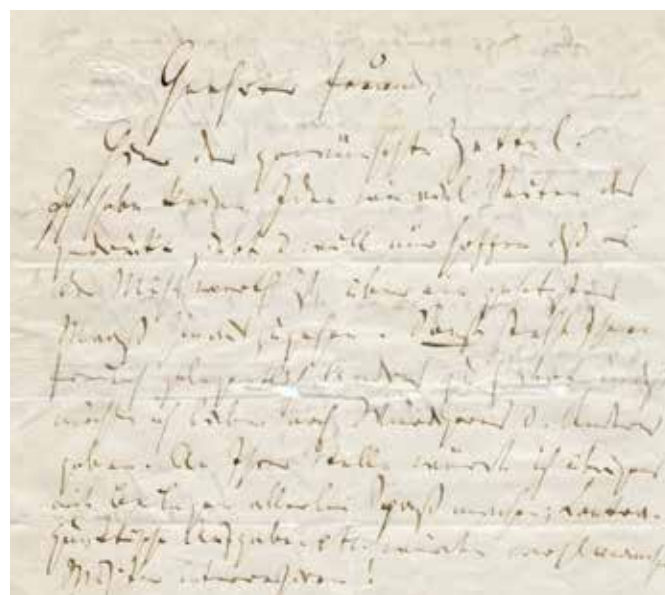
*Hette Meijering (*1949) was van 1962 tot zijn verhuizing naar Genemuiden in 1969 een van de organisten van de Gereformeerde Kerk in Herwijnen. Zijn vader was hier van 1951 tot 1969 predikant.

De Fuga in as-klein van Johannes Brahms

Gedurende de weken voorafgaand aan het Paasfeest worden we doorgaans rijkelijk voorzien van bekende en minder bekende passiemuziek. Bachs *Mattheuspassie* en *Johannespassie*, Die *Sieben letzten Worte* van Schütz of Haydn, de *Via Crucis* van Liszt, of Pärt's *Johannespassie* – ze klinken allemaal. Brahms' enige zelfstandige fuga voor orgel past hier strikt genomen niet tussen omdat er geen verband is met het lijden van Christus, maar het ernstige karakter van dit werk sluit er goed bij aan.

Tekst: Lourens Stuifbergen

Dat Johannes Brahms (1833-1897) zich graag met de techniek van het contrapunt bezighield, mag bekend worden verondersteld. Naast Beethoven was Bach de componist voor wie Brahms de meeste bewondering had. Hij bestudeerde zijn werken en verwierf zich een grondige beheersing van het contrapunt, waar hij in zijn eigen composities vervolgens creatief gebruik van maakte. Zijn doorwrochte fuga's en canons, waarin geen zee hem te hoog ging, tonen het aan. De *Zwei Motetten* opus 74, de *Dreizehn Kanons* opus 113 voor vrouwenkoor en het zeldzaam mooie *Geistliches Lied* opus 30 voor vierstemmig koor en orgel, om maar een paar voorbeelden te noemen, laten zien hoezeer een verbluffend technisch vermogen volstrekt ondergeschikt is aan een veel hoger doel: het door middel van prachtige meeslepende muziek weergeven van gevoelens die een tekst oproept. Dat Brahms zijn contrapuntische vaardigheden ook hanteert in muziek zonder tekst ligt voor de hand. Voor orgel schreef hij zijn even briljante als ernstige compositie *Fuge für Orgel** in de wat wonderlijke en vooral moeilijk leesbare toonsoort as-klein, met maar liefst zeven mollen waarbij we ons niet moeten verbazen over een dubbelmolletje meer of minder. De studie vraagt het nodige maar je wordt rijkelijk beloond met schoonheid.

Een deel van de begeleidende brief van Johannes Brahms aan Selmar Bagge.

Brahms schreef dit orgelwerk in 1856. Op 20 juli 1864 verscheen het in Leipzig integraal als bijlage van de *Allgemeine musikalische Zeitung*. In 2023 wist het Brahms-Institut van de Musikhochschule Lübeck op een veiling in New York de hand te leggen op de begeleidende brief van de componist aan Selmar Bagge, de redacteur van het tijdschrift. Bijgaand treft u een

*Bij de publicatie in 1864 luidde de titel *Fuge für Orgel*, in de latere Breitkopf-editie *Fuge für die Orgel*.

Johannes Brahms omstreeks 1856, het jaar waarin hij de in dit artikel besproken fuga componeerde.

Love unknown

New English Hymnal 86 / Revised English Hymnal 121 / Common Praise 112

Met liefde ongekend

Het liefste lied van overzee 1-41

Dick Sanderman

Tranquillo

The first system of musical notation is for a piano accompaniment. It features a treble and bass staff in G major (one sharp) and 2/2 time. The tempo is marked 'Tranquillo'. The first measure of the treble staff has a mezzo-piano (*mp*) dynamic marking. The bass staff begins with a whole rest, followed by a half note G2, and then a half note F#2. A 'ped.' (pedal) marking is placed below the first measure of the bass staff.

The second system of musical notation continues the piano accompaniment. It features a treble and bass staff. The treble staff begins with a half note G4, followed by a half note A4, and then a half note B4. A 'c.f.' (crescendo) marking is placed above the first measure of the treble staff. The bass staff begins with a whole rest, followed by a half note G2, and then a half note F#2.

The third system of musical notation continues the piano accompaniment. It features a treble and bass staff. The treble staff begins with a half note G4, followed by a half note A4, and then a half note B4. The bass staff begins with a whole rest, followed by a half note G2, and then a half note F#2.

The fourth system of musical notation continues the piano accompaniment. It features a treble and bass staff. The treble staff begins with a half note G4, followed by a half note A4, and then a half note B4. The bass staff begins with a whole rest, followed by a half note G2, and then a half note F#2.

Het cadeau van Boon

De geschiedenis van een kabinetorgel

Van veel huisorgels is de vroegste historie onbekend. Tot voor kort gold dat ook voor het Strümpfher-kabinetorgel dat in mei 2025 in het Nationaal Orgelmuseum in gebruik werd genomen. Korte tijd later werd ontdekt welke geschiedenis aan dit orgel verbonden is. Het is uniek voor een huisorgel dat zijn levensloop zo gedetailleerd is te reconstrueren. En frappant dat de naam Boon nu in tweevoud aan het museum is gekoppeld.

Tekst & fotografie: Jan van der Male (tenzij anders vermeld)

Johannes Strümpfher is in het laatste kwart van de achttiende en de vroege negentiende eeuw een beroemd bouwer van kerkorgels, bureauorgels, secretaireorgels, kabinetorgels, klavecimbels en klavichords in Amsterdam.¹ In 1801 levert hij opnieuw een kabinetorgel af, minimaal het zevende van dit type dat zijn werkplaats verlaat. Het is niet na te gaan of Strümpfher het na de bouw direct verkoopt aan de rijke koopman Jan Boon (1758-1847) en zijn vrouw Trijntje Lakeman (1765-1826). Hun familiearchief geeft daarover geen informatie. Het echtpaar Boon-Lakeman woont sinds hun huwelijk in 1783 in De Rijp, waar Boon geld als water verdient met walvisvangst, handel in soda, koffie, suiker en zeildoekproductie. Bovendien heeft het (kinderloze) echtpaar van beide families een flink vermogen geërfd. Een paar jaar na de bouw van dit kabinetorgel levert Strümpfher een tweeklaviers orgel voor de Doopsgezinde Kerk in De Rijp. Boon is als een van de diakenen nauw betrokken bij de totstandkoming van dit orgel, sterker nog, hij schenkt de benodigde 6000 gulden.

Naar Krommenie

Trijntje overlijdt op 14 november 1826. Een klein jaar later komt het kabinetorgel voor het eerst in de archieven voor, wanneer de kerkenraad van de Doopsgezinde Gemeente te Krommenie te horen krijgt dat weduwnaar Jan Boon graag het "kabinet-orgel van zijne overleden vrouw Trijntje Lakeman als

eene gedachtenis wilde schenken aan onze Gemeente (...) daar zijne overledene hierover zich wel eens had uitgelaten." Dat is niet heel gek, want Trijntje kwam uit Krommenie en haar vader was lange tijd diaken van de Doopsgezinde Gemeente aldaar.

Orgelmaker P.J. Teves te Amsterdam, leerling en bedrijfsopvolger van Strümpfher, wordt benaderd en hij plaatst het orgel in de Doopsgezinde Kerk van Krommenie. De kerkenraad probeert de orgelintroductie als verrassing voor de gemeente te houden. "Des vrijdags echter, toen het gestemd moest worden, kon het niet langer geheim blijven, nu ging ook spoedig van mond tot mond de tijding, dat er in onze kerk een orgel was geplaatst, het welk den volgende Zondag reeds bespeeld zou worden." Maar dan ontstaat het probleem wie het orgel zal bespelen, want niemand in de gemeente is daartoe echt in staat. Diaken Jan van Eden jr. toont zich evenwel bereid op zaterdag 15 september 1827 het orgel in het openbaar te laten horen, hoewel hij nog nooit een orgel heeft bespeeld! "[...] Doch des Zaterdagsmiddags eenige proeven genomen hebbende, nam hij het bespelen van het orgel aan (...) omdat het voor ons onaangenaam zou zijn, dat het orgel gereed zijnde niet bespeeld zou worden." Van Eden speelt "op eene zoo fiksche en uitmuntende wijze" en over het Strümpfher-orgel is men ook erg tevreden.

Twee weken later, zondag 30 september

1827, vindt de kerkelijke ingebruikname plaats. "De liefhebbers Stolp van De Koog en Stolp van Amsterdam" bespelen het deze keer.

Het is uniek hoe gedetailleerd de scriba de dispositie, de houtsoorten van het meubel en de afmetingen notuleert.

Uitbreiding in 1830

Drie jaar later neemt Jan Boon opnieuw contact op met de kerkenraad. Hij is voorneems het orgel "van een kerkelijk front" te laten voorzien en "het met een register te verzwaren". Teves voert deze werkzaamheden uit. De scriba noteert dat Teves "te kennen gaf dat er dan als front register een prestant 8 voet moest aangebragt worden". Boon betaalt de vereiste 600 gulden.

In de dispositie die Broekhuijzen zo'n dertig jaar later noteert, vermeldt hij een Prestant 16 vt discant. Op grond van bovengenoemde notulen inclusief dispositieopgave in 1827, de wetenschap dat Broekhuijzens disposities meer onnauwkeurigheden bevatten, Giervelds analyse in de jaren '70 en de logische beslissing om de oorspronkelijke Prestant 8 vt discant te completeren, durf ik te stellen dat Broekhuijzen geen Prestant 16 vt discant maar een Prestant 8 vt bas bedoeld moet hebben.

Vandaag de dag bevindt het Teves-front uit 1830 zich nog in Krommenie. In het front is de Prestant 8 vt van E-groot tot bes1 vervaardigd door Teves. Omdat de overige

Flaes & Brünjes 4

nader beschouwd

In dit vierde en laatste deel van de serie over Flaes & Brünjes gaan we in op de waardering die het negentiende-eeuwse Amsterdamse orgelbedrijf in hun klantenkring en daarbuiten oogst.

Tekst & fotografie: Jan van der Male

Net na de voltooiing van restauratie- en nieuwbouwwerkzaamheden oogst Flaes & Brünjes altijd lof; de degelijkheid van het werk, de goede klank en de orgelkassen vallen goed in de negentiende-eeuwse smaak.

Als nuance daarop is het belangrijk om te weten dat enkele orgels na relatief korte tijd technische mankementen krijgen: de manuaalabstracten van orgels uit 1858 (Amsterdam, Hervormd Diaconieweeshuis), 1864 (Den Haag, Remonstrantse Kerk) en 1874 (Amsterdam, Engelse Kerk) moeten al na 15 tot 30 jaar vervangen worden. Hoewel de bespeler veel invloed heeft op de levensduur van een tractuur, is dat toch wel vrij snel. Ik kom daar straks nog op terug.

Organist G.N. Bronke aan de klavieren in Zaanwijk.

Meer achtvoeten

Begin twintigste eeuw vinden de eerste wijzigingen aan Flaes & Brünjes-orgels plaats. Interessant is een brief uit 1913 van organist G.N. Bronke te Zaanwijk, gericht aan zijn kerkvoogden. Hieruit blijkt duidelijk dat in deze periode grondtonigheid nóg belangrijker wordt gevonden dan in de negentiende eeuw. Bronke wil graag een herintonatie van de Mixtuur zodat die minder schel wordt. De Quint 3 vt en de Octaaf 2 vt kan hij prima missen, omdat hij de Quint alleen in het volle werk gebruikt; de tweevoet is "een schreeuwer die nog nooit myn sympathie heeft gehad". Verder wil Bronke graag wat extra strijkers en een zacht achtvoets tongwerk.

Ingegeven door dezelfde behoefte voert Mart Vermeulen uit Woerden in 1916 dispositiewijzigingen aan het orgel Noordwelle (1868) uit. Omdat een achtvoets fluit op Manuaal I wordt gemist, wordt de Quint 3 vt verwijderd. In plaats daarvan komt een nieuwe Bourdon 8 vt. Het groot octaaf komt op twee dwarsgeplaatste pneumatische laden te staan. Ook wordt de Cornet IV sterk op Manuaal I verwijderd; in plaats hiervan wordt de Salicionaal 8 vt van Manuaal II geplaatst. Op de vrijgekomen plaats op Manuaal II komt een nieuwe Viool 8 vt. De stoere klank zoals bijvoorbeeld in Beets (ook 1868) is te horen, is in Noordwelle verleden tijd. Wat betreft intonatie lijkt er overigens weinig aan het pijpwerk te zijn gebeurd.

Vergelijkbaar zijn de werkzaamheden door de firma H. Spanjaard in 1924 in Den

Helder. Het orgel van de Doopsgezinde Kerk (1863), qua dispositie identiek aan dat van Noordwelle, krijgt een Dubbelfluit 8 vt op Manuaal I, waarvoor de Quint 3 vt wijkt. Manuaal II breidt Spanjaard uit met een Violoncello 8 vt.

Bij de orgels van de dorpskerken in Barsingerhorn (1867) en Heerjansdam (1869) verdwijnt in de jaren '60 van de twintigste eeuw de Bourdon 16 vt van Manuaal I. In het dan heersende neobarokke ideaalbeeld past een Bourdon 16 vt alleen bij een groot instrument. Anderzijds wordt een zachte achtvoet op Manuaal I gemist voor de begeleiding van een uitkomende stem op Manuaal II. Daarom komt op deze plek een Roerfluit 8 vt.

Pneumatiek met transmissie-inrichting

Een wijziging die bij meerdere instrumenten voorkomt is het vervangen van de mechanische tractuur van de Bourdonbaslade met transmissie-inrichting door pneumatiek. We zouden kunnen denken dat dit gebeurt om de speelaard van de baszijde van Manuaal I bij gebruik van de Bourdon 16 vt te verlichten. Maar dat acht ik niet waarschijnlijk, want er is ook sprake van een zwaardere speelaard als er wel een Bourdonbaslade is maar geen transmissie-inrichting. In die gevallen is er nooit pneumatiek toegepast bij de Bourdonbaslade. Aannemelijker is dat de organist de werkwijze met de twee registertrekkers Afsluiter Bourdon en Bourdon 16 vt pedaal (gekoppeld aan de beweegbare balk bij de pedaalabstracten) onhandig vindt. Zo'n pneumatisering vindt bijvoorbeeld in 1926